

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИХ ГРУП

Богдан Деревянко,

*канд. юрид. наук, завідувач кафедри господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту ЛДУВС*

У сучасній економічній ситуації вже відпала актуальність доводити необхідність утворення та підтримки діяльності великих суб'єктів господарювання - об'єднань підприємств в організаційно-правових формах холдингів, промислово-фінансових груп (ПФГ), концернів, консорціумів, асоціацій, корпорацій та ін., адже вони мають сприяти реалізації державних завдань і програм та відстоювати її інтереси у світовій конкурентній боротьбі.

Зараз важливим є правове забезпечення різних елементів їх діяльності. Зокрема важливим є розгляд питань, пов'язаних із управлінням діяльністю ПФГ. Неврегульованість цих питань Законом України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21 листопада 1995 року (Законом про ПФГ) та іншим загальним і спеціальним законодавством є однією з причин відсутності інтересу до створення ПФГ з боку вітчизняних суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що нами розглядалися загальні питання, пов'язані з представництвом інтересів ПФГ [1]. Також питання, пов'язані із визначенням основних засад управління суб'єктами господарювання, розглядалися провідними вченими-господарниками В.В. Лаптевим, В.К. Мамутовим, Г.В. Пронською, В.М. Гайворонським, В.С. Щербиною, Н.О. Саніахметовою, О.М. Вінник, С.М. Грудницькою та іншими.

Проте зараз більшу актуальність має дослідження компетенції органів управління ПФГ. Це питання актуальне і в РФ. Зокрема, на думку В.В. Лаптева загальне визначення повноважень ради керуючих в нормативному порядку буде сприяти раціональному встановленню її компетенції в угоді стосовно умов діяльності конкретної ФПГ. Він вважає, що було б справедливим встановлення у Федеральному законі РФ № 190-ФЗ від 30 листопада 1995 року «Про фінансово-промислові групи» (Законі РФ про ФПГ) [2] положення про компетенцію ради керуючих з наданням права учасникам групи на цій підставі детально визначати повноваження даного органу управління [3, с. 27; 4, с. 21]. Російський дослідник В.М. Петухов порушує ряд питань, пов'язаних зі співвідношенням компетенції керуючих органів, наділених функціями централізованого управління ФПГ з радою керуючих ФПГ, що є вищим органом управління ФПГ РФ, а також з органами управління центральною компанією ФПГ, вважає за необхідне законодавчо врегулювати принципові аспекти правового положення та взаємодії цих органів [5, с. 62-63].

Ціллю даної статті є визначення й оптимізація компетенції органів управління ПФГ шляхом внесення пропозицій щодо змін і доповнень Закону про ПФГ на основі аналізу поглядів вчених і практичної інформації.

Отже, в управлінні ПФГ важливе значення має забезпечення виконання принципу застосування різноманітних форм організації діяльності та управління ПФГ. Ігнорування цього принципу Законом про ПФГ є однією з причин нечисленного створення (реєстрації) ПФГ. Російський економіст Б. Мільнер стверджує, що світовий досвід, практика ФПГ РФ, які створені останнім часом, та уроки функціонування різних типів виробничих об'єднань 70-х – 80-х років минулого століття повинні застерегти від використання лише типових, уніфікованих форм управління. Різноманітність умов диктує як чисельність, так і динамізм управлінських схем, таких як традиційна матрична структура, договір довірчого управління майном учасників групи певною однією компанією, переплетіння директоратів компаній (у прийнятті комплексних рішень), взаємне володіння акціями компаній, виділення головної компанії з делегуванням їй усіх повноважень у прийнятті рішень та ін. Вибір методів і форм управління залежить від ряду факторів, серед яких можна виділити: характер операцій ФПГ; ступінь її диверсифікованості; частку регіональних підрозділів у структурі групи; стратегічні і тактичні задачі, що стоять перед групою (інвестиційні, фінансові, виробничі) [6, с. 76]. Учасники ПФГ повинні самостійно обирати форму управління. Для уможливлення такого вибору уявляється доцільним на законодавчому рівні передбачити принаймні дві організаційно-управлінські форми. Першою формою організації управління ПФГ є надання можливості головному підприємству ПФГ

представляти інтереси групи і управляти діяльністю інших учасників без отримання групою статусу юридичної особи (тобто це існуюча форма організації діяльності ПФГ). Однак у цьому випадку доцільним буде посилити права головного підприємства ПФГ з тим, щоб воно мало можливість ефективно здійснювати управління групою. Повинні будуть отримати поширення ПФГ у формі асоційованих підприємств і особливо холдингових компаній. Другою умовною формою буде надання можливості учасникам ПФГ створювати об'єднання підприємств зі статусом юридичної особи в організаційно-правовій формі, передбаченій статтею 120 ГК України (асоціація, корпорація, концерн, консорціум та ін.). У даному випадку ПФГ буде об'єднанням підприємств зі статусом юридичної особи, яке отримає господарську і цивільну правосуб'єктність, буде виступати від власного імені, здійснювати координацію і контроль діяльності учасників групи. Таким шляхом відбувається створення одного з двох видів ФПГ РФ, коли учасники спільно засновують окремий суб'єкт господарювання зі статусом юридичної особи. Однак, за законодавством РФ ця юридична особа має назву центральна компанія ФПГ, а не ФПГ.

Друга форма є зрозумілою і відомою завдяки аналогії з іншими видами об'єднань підприємств, можливість створення яких передбачена главою 12 ГК України. Перша хоча й передбачена Законом про ПФГ, проте не є проробленою.

Нами пропонується схема управління, у якій стратегічне управління буде покладено на загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ, а тактичне – на головне підприємство ПФГ. При цьому для успішного виконання групою покладених на неї завдань слід прямо передбачити у Законі про ПФГ право головного підприємства давати учасникам ПФГ вказівки, обов'язкові до виконання. Таке право буде у випадку створення ПФГ в організаційно-правовій формі об'єднання підприємств субординаційного типу зі статусом юридичної особи (концерн, консорціум) чи без статусу юридичної особи (асоційовані підприємства). Проте при створенні ПФГ у формі об'єднання підприємств координаційного типу зі статусом юридичної особи (асоціація, корпорація) або без статусу юридичної особи (об'єднання на системі участі, асоційовані підприємства) норма про обов'язковість виконання учасниками вказівок головного підприємства буде мати велике значення. Таке право було передбачено Генеральною угодою ПФГ «Титан» для її президента, іншим питанням є питання чому воно не зовсім ефективно використовувалося на практиці. Таке право доцільно законодавчо встановити для усіх ПФГ. При цьому доцільно обумовити, що таке право може мати також президент ПФГ, якщо це передбачено Генеральною угодою ПФГ. Отже, до компетенції головного підприємства ПФГ, яка має обов'язково знаходити місце у Генеральній угоді ПФГ, серед інших прав та обов'язків доцільно включити право давати обов'язкові вказівки учасникам ПФГ [7]. Крім цього необхідно законодавчо визначити компетенцію органів управління ПФГ і головного підприємства ПФГ.

На законодавчому рівні компетенція органів у господарському об'єднанні в загальних рисах визначається статтею 122 ГК України. Згідно з пунктом 5 статті 122, пунктом 3 статті 125 ГК України, пунктом 2 статті 1 та пунктом 2 статті 2 Закону про ПФГ управління ПФГ здійснюється головним підприємством ПФГ, яке діє від імені групи. У межах ПФГ вищим органом управління є загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ. Виконавчий орган у ПФГ відсутній, оскільки президент ПФГ здійснює управління ПФГ як директор головного підприємства ПФГ, що в силу закону представляє інтереси групи. Зараз президентом ПФГ може бути перший керівник промислового (сільськогосподарського) підприємства, що виготовляє кінцеву продукцію ПФГ, а у випадку надання банку права представляти інтереси ПФГ – зможе бути перший керівник банку. Але загальні збори скликаються лише у випадках необхідності розгляду стратегічних питань діяльності групи. Управління поточною діяльністю ПФГ здійснює головне підприємство ПФГ. Стає зрозумілим, що навіть при спрямуванні його рішень на досягнення мети створення групи, можуть об'єктивно недооцінюватися нюанси діяльності учасників групи іншої сфери господарювання. Така ситуація вказує на наявність проблеми захисту інтересів учасників ПФГ. Учасники ПФГ повинні мати можливість захисту своїх прав та інтересів.

Для забезпечення інтересів учасників ПФГ найбільш простим уявляється використання керівниками суб'єктів господарювання, що входять до складу ПФГ, права скликати загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ (у випадках встановлення фактів порушення їхніх прав чи інтересів з боку головного підприємства ПФГ у поточній чи стратегічній діяльності групи тощо).

Крім цього, для своєчасного і повного інформування керівників учасників ПФГ про діяльність ПФГ, рішення, які приймаються президентом ПФГ, угоди, які укладаються головним підприємством ПФГ від імені групи тощо доцільно запровадити інститут уповноваженого постійного представника на головному підприємстві ПФГ (спостерігача), що буде призначатися керівником учасника ПФГ для здійснення нагляду за діяльністю президента ПФГ, органу управління поточною діяльністю головного підприємства ПФГ і своєчасного інформування керівника учасника ПФГ про нагальну потребу у скликанні загальних зборів. Уявляється, що можна й не запроваджувати інституту постійного представника учасника ПФГ. Однак у цьому випадку загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ повинні збиратися не менше ніж один раз на три місяці. Що є дешевшим для учасників ПФГ: утримувати постійного представника на головному підприємстві ПФГ чи раз на три місяці спрямовувати на загальні збори уповноваженого представника, – повинні будуть вирішувати учасники ПФГ.

Таким чином, загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ є вищим органом управління ПФГ і лишається ним після надання можливості створення ПФГ у будь-якій дозволеній законодавством організаційно-правовій формі об'єднань підприємств. Президент ПФГ, який входить до складу вищого органу управління ПФГ, є керівником головного підприємства ПФГ, яке в силу закону діє від імені групи. Управління поточною діяльністю ПФГ здійснює орган управління поточною діяльністю головного підприємства ПФГ. Він може бути колегіальним (дирекція, правління тощо на чолі з президентом ПФГ) або одноособовим (генеральний директор, який одночасно є президентом ПФГ).

Для попередження можливих конфліктів необхідне законодавче закріплення відносин управління у ПФГ і особливо компетенції загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ та головного підприємства ПФГ. Можливим варіантом цього може бути визначення у Законі про ПФГ компетенції загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ, головного підприємства ПФГ в особі його органа, що здійснює управління його поточною діяльністю, і президента ПФГ, а також встановлення, що визначення їх додаткової компетенції покладається на Генеральну угоду ПФГ.

Визначення невиключного переліку функцій управління ПФГ можливо зробити шляхом аналізу практики на прикладі відповідних положень Генеральної угоди ПФГ «Титан». Так, розділом 5 даної угоди передбачено, що управління ПФГ здійснюють загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ і президент ПФГ; вищим органом управління є загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ. До компетенції загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ входять важливі стратегічні питання діяльності групи. Президент ПФГ здійснює управління поточною діяльністю ПФГ, представляє інтереси ПФГ, укладає від її імені господарські договори, видає накази, розпорядження і дає вказівки, обов'язкові для всіх учасників ПФГ та ін.

З огляду на положення Закону про ПФГ така схема управління є не зовсім точною, адже, як зазначено у статті 2 Закону про ПФГ, від імені ПФГ діє її головне підприємство – в особі його органу оперативного управління (управління поточною діяльністю підприємства). Президент ПФГ може виступати як такий орган, коли орган управління поточною діяльністю головного підприємства ПФГ є одноособовим. У разі, коли має місце колегіальний орган, президент ПФГ лише очолює його, а отже здійснює управління поточною діяльністю головного підприємства і ПФГ у складі цього колегіального органу. Це вказує на необхідність розмежування у такому разі компетенції колегіального органу та президента ПФГ.

Тому необхідно передбачити у законодавстві про ПФГ, що: управління поточною діяльністю ПФГ здійснює головне підприємство в особі органу управління поточною діяльністю головного підприємства і президента ПФГ; президент ПФГ представляє інтереси ПФГ, укладає від її імені господарські договори, видає накази, розпорядження, виконує інші дії, передбачені законом і Генеральною угодою ПФГ; розподіл повноважень з управління поточною діяльністю ПФГ між органом управління поточною діяльністю головного підприємства і президентом ПФГ здійснюється відповідно до положень закону та Генеральної угоди ПФГ.

З урахуванням вищевикладеного пропонується: до пункту 4 статті 118 ГК України додати слова *«якщо інше не передбачено цим Кодексом»*; пункт 4 статті 125 ГК України викласти у редакції: *«Промислово-фінансова група може не бути юридичною особою і не підлягати державній реєстрації»*

як суб'єкт господарювання»; після статті 3 Закону про ПФГ додати статтю 4 зі зміною нумерації наступних статей зі змістом:

«Стаття 4. Управління ПФГ

1. Управління ПФГ здійснюють загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ, головна господарська організація ПФГ в особі її органу управління поточною діяльністю і президент ПФГ.

2. Вищим органом управління ПФГ є загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ.

Компетенція загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ включає:

розгляд заяв про прийняття до складу ПФГ інших господарюючих суб'єктів і вихід окремих учасників зі складу ПФГ і направлення прийнятого рішення на затвердження до Кабінету Міністрів України;

визначення основних напрямів діяльності ПФГ, затвердження планів і звітів щодо їх виконання; затвердження річних результатів діяльності ПФГ;

визначення організаційної структури апарату ПФГ, порядку, розміру і джерел його фінансування;

прийняття рішення про виділення коштів із резервного фонду ПФГ і фонду фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) головній господарській організації та/або учасникам ПФГ;

встановлення порядку розподілу прибутку, строків і порядку виплати учасникам ПФГ частини прибутку;

визначення порядку покриття збитків, затвердження внутрішніх документів ПФГ і визначення умов оплати праці посадових осіб ПФГ;

розгляд інших питань діяльності ПФГ і прийняття рішень відповідно до чинного законодавства і Генеральної угоди про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ.

Рішення загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ приймаються більшістю голосів. Президент ПФГ має право вирішального голосу. Загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ скликаються не рідше одного разу на рік. Позачергові загальні збори уповноважених представників учасників ПФГ скликаються для вирішення важливих питань, що виникають у процесі діяльності ПФГ, президентом ПФГ або керівником підприємства – учасника ПФГ. З метою нагляду за діяльністю органа управління поточною діяльністю головної господарської організації ПФГ і своєчасного інформування керівника підприємства – учасника ПФГ про необхідність скликання загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ у головній господарській організації ПФГ діє постійний уповноважений представник учасника ПФГ (спостерігач). У випадку скликання загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ не рідше одного разу на три місяці учасник ПФГ може не мати свого постійного представника у головній господарській організації ПФГ.

Рішення, ухвалені на загальних зборах уповноважених представників учасників ПФГ, є обов'язковим для всіх учасників ПФГ.

3. *Обов'язки головної господарської організації ПФГ щодо управління поточною діяльністю ПФГ виконує її орган управління поточною діяльністю, який може бути колегіальним (який очолює президент ПФГ) або одноособовим (президент ПФГ). У разі, якщо орган управління поточною діяльністю головної господарської організації ПФГ є колегіальним, компетенція з управління поточною діяльністю ПФГ розподіляється наступним чином.*

Президент ПФГ має право:

діяти від імені ПФГ, представляє її інтереси в Україні та за її межами;

розпоряджатися майном та коштами ПФГ відповідно до діючого законодавства і Генеральної угоди про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ;

укладати господарські та інші договори відповідно до діючого законодавства і Генеральної угоди про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ;

відкривати рахунки у банках;

у межах своєї компетенції видавати накази, розпорядження, давати учасникам ПФГ обов'язкові до виконання вказівки;

вирішувати інші питання, передбачені Генеральною угодою про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ.

Орган управління поточною діяльністю головної господарської організації ПФГ вирішує інші питання щодо управління поточною діяльністю ПФГ.

Обов'язки органа управління головної господарської організації ПФГ та/або президента ПФГ: здійснювати організацію виробничо-господарської та іншої діяльності ПФГ, забезпечення виконання завдань, передбачених Генеральною угодою про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ;

виконувати рішення загальних зборів уповноважених представників учасників ПФГ;

організовувати впровадження у виробництво нової техніки та сучасних технологій;

організовувати виконання виробничих програм, договірних та інших зобов'язань ПФГ;

організовувати матеріально-технічне забезпечення діяльності ПФГ;

організовувати реалізацію (збут) кінцевої продукції ПФГ;

налагоджувати юридичне, економічне, бухгалтерське та інформаційне забезпечення діяльності ПФГ;

організовувати впровадження нових прогресивних форм і методів господарювання, створення організаційних та економічних умов для високопродуктивної праці в ПФГ;

організовувати виконання екологічних програм;

виконувати інші обов'язки з організації діяльності ПФГ, якщо це передбачено діючим законодавством і Генеральною угодою про спільну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції ПФГ».

Внесення запропонованих вище змін до законодавства, що регламентує процеси створення і діяльності ПФГ, сприятиме оптимізації організаційно-управлінських форм ПФГ, стимулюванню створення ПФГ і транснаціональних ПФГ, і, відповідно, більш ефективній реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України. Проте у комплексі з подоланням проблем управління ПФГ необхідно вирішувати проблеми, пов'язані з договірними відносинами між учасниками ПФГ, діяльністю груп на «внутрішньому» рівні (питання відносно уможливлення створення регіональних ПФГ) і на «зовнішньому» рівні (питання щодо сприяння створенню транснаціональних ПФГ) та інші, на що повинні бути спрямовані подальші дослідження.

Література:

1. Деревянко Б.В. Представництво інтересів промислово-фінансових груп // Приватне право і підприємництво. Зб. наук. праць. Вип. 5, 2006 р. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 2006. – С. 191-195.
2. Федеральный закон Российской Федерации № 190-ФЗ от 30 ноября 1995 года «О финансово-промышленных группах» // Сборник законодательства Российской Федерации. – 1995. – № 49. – Ст. 4697.
3. Лаптев В.В. Законодательство о предприятиях (критический анализ) // Государство и право. – 2000. – № 7. – С. 22-28.
4. Лаптев В.В. Проблемы предпринимательской (хозяйственной) правосубъектности // Государство и право. – 1999. – № 11. – С. 13-21.
5. Петухов В.Н. Особенности правового регулирования организации и деятельности транснациональных групп // Журнал российского права. – 2000. – № 4. – С. 59-63.
6. Мильнер Б. Крупные корпорации – основа подъема и ускоренного развития экономики // Вопросы экономики. – 1998. – № 9. – С. 66-76.
7. Грудницька С.М., Деревянко Б.В. Удосконалення правового регулювання створення і діяльності промислово-фінансових груп в Україні // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. – 2004. – № 1. – С. 347-354.